

Nikolay Nenovsky

Gondolatok Csaba László: *The New Political Economy of Emerging Europe* című könyvéről

(Akadémiai Kiadó, Budapest, 2005)

Teljesen természetes, hogy idővel eltűnik az eltérés a korábbi szocialista országokban végbemenő mélyreható változások és a változásokat magyarázó elméletek között¹. A magyar közgazdász, Csaba László könyve kitűnő szemléltetése ennek a folyamatnak. Könyve sok információt, elméleti ötletet tartalmaz, és számos, az Új-Európa előtt álló problémát és kihívást fogalmaz meg, hozzájárulva ezzel a kelet-európai változások mélyebb értelmezéséhez felépítéséhez.

Nyilvánvaló, hogy a *The New Political Economy of Emerging Europe* olyan könyv, amit művelt társadalomtudós írt. A szerző biztos tudással rendelkezik mind a mainstream közgazdaságtan tárgyáról, mind pedig az intézményi közgazdaságtan legújabb fejleményeiről, kiegészítve mindezt olyan közgazdasági iskolák tanításaival, amik egyelőre a közgazdaságtan másodvonalába tartoznak. Be kell vallanunk, hogy ez meglehetősen szokatlan. A főáramhoz tartozó közgazdászok általában egyszavas meghatározásokkal is megelégszenek az intézmények szerepéről, miközben az institucionalisták általában túlságosan absztraktak és érthetetlenek. Véleményem szerint Csaba könyvének ezt az interdiszciplináris karakterét részben azzal az akadémiai környezettel magyarázhatjuk, amiben a szerző dolgozik: a Budapesten található Közép-Európai Egyetem kitűnő hely arra, hogy a különböző tudományterületek kutatói kicserélhessék ötleteiket és tudásukat.

Nézetem szerint a könyv elméleti eredményei a következők:

Először is a szerző néhány új és érdekes magyarázattal szolgál a múlttól, vagyis arról, hogy mi történt a posztoszocialista periódusban. Az „átmenet” (ha ezt a fogalmat akarjuk használni, annak tudatában, hogy a neoklasszikusok ezt valamilyen előre ismert állapotba, egyensúlyba történő „ugrásra” alkalmazzák) természete két összekapcsolódó kérdés megoldásaként adódik (ezeket Csaba a 3. fejezetben vizsgálja). Az első kérdés a piaci mechanizmus bevezetésének módjára vonatkozik (konkrét kérdés),

Nikolay Nenovsky a szófiai University of National and World Economy docense, a Bolgár Nemzeti Bank Kormányzótanácsának tagja, a Université d'Orléans munkatársa. E-mail: nenovsky.n@bnbank.org
A recenziót Herczeg Bálint, a Debreceni Egyetem Közgazdaságtudományi Karának Ph.D-hallgatója fordította.

¹ Bővebben lásd (Dallago 2004).

a második pedig arra, hogyan indítsuk el a gazdasági fejlődés mechanizmusait (általános kérdés). Csaba szerint fejlődési szempontból Kelet-Európa, Oroszország és Kína ugyanazokkal a problémákkal szembesült, illetve szembesül, mint a feltörekvő gazdaságok (fejlődő országok)². A szerző szerint ezeket a problémákat nem lehet egyszerűen az EU integrációval megoldani. Csaba úgy gondolja, eljött az ideje annak, hogy a poszt szocialista röppályák sokféleségét, a korábbi szocialista országok különböző sikereit és kudarcait ne a közös szocialista múlttal magyarázzuk, hanem inkább a sajátos intézményi és kulturális jellemzőikkel³. Ebből pedig logikusan következik, hogy az országok közötti különbségek a jövőben növekedni fognak.

Második fontos megállapítása a műnek, hogy a korábbi szocialista országok jelene és jövője két folyamat – az európaizáció és a globalizáció – sikeres és harmonikus összekapcsolásától függ (5. fejezet). Ezt a két kihívást Csaba egy közös alapfolyamat megnyilvánulásaként kezeli – ez a folyamat a piacok transznacionalizálódása, a nemzetállamok hanyatlása és a „területalapú” állam alapjainak megrendülése (ezeket a kérdéseket a 4. fejezetben részletesen vizsgálja). Az európaizáció nemcsak az új tagoknak jelenti a „lehetőségek tárházát”, hanem a régieknek is (őket az új tagok versenyének nyomása kényszeríti átalakulásra). Az új tagokat fenyegető legfőbb veszély a régi tagok rossz gyakorlatainak (főleg a redisztributív, versenyellenes és bürokratikus politikai megoldások) gyors lemásolása. A most lemásolt összes politikai gyakorlat a gazdaság menedzselésének megnyilvánulása, ami a szocialista időkben megnyomorította a gazdaság fejlődését, ez pedig éppen az, ami elől ezek az országok menekülni próbálnak. Emiatt a szerző arra figyelmeztet, hogy létezhetnek az EU-tagsággal létrejövő növekedési korlátok (6. fejezet). Bár explicit módon nem fogalmazza meg, de Csaba figyelmeztetése azon országok számára is releváns, akik még nem EU-tagok (Bulgária, Románia és más balkáni országok), illetve azoknak az országoknak, akik „elméletileg” az első hullám mögé szorulnak. A második hullám országaiban általánosan (és kritika nélkül) elfogadott hit, hogy az EU-tagság automatikus és hosszan tartó gazdasági és jóléti növekedést okoz. Talán még fontosabb a szerző azon megállapítása, hogy az EU-tagság akadályozza az országokat az intézmények lemásolásában és implementálásában, és így mindegyik ország saját intézményeket hoz létre, és újításokat vezet be minden szociális területen⁴. Távollól sincs arról szó, hogy Csaba kételkedne annak lehetőségében, hogy az EU-támogatások a konvergencia és a növekedés fő forrásaivá válhatnak (a gyakorlat azt mutatja, hogy ezek a támogatások nem csökkentik a regionális és országos különbségeket az EU-n belül). Az EU-támogatások és általánosabban bármilyen más pénzügyi injekció hatásával kapcsolatban én sokkal szkeptikusabb lennék a szerzőnél. Úgy gondolom, hogy ezek az injekciók csak utat nyitnak a régi és az új Európa különböző csoportjai közötti mély redisztribúciós folyamatnak, ami elkerülhetetlenül fokozza a társadalmi feszültséget. Csaba üzenete egyértelmű: az önálló (egyéni) megfelelő politikai lépések és az önálló (egyéni) megfelelő megoldások keresése szükséges⁵.

Harmadikként, Csaba megmutatja, hogy pénzügyi és monetáris stabilitás nélkül nem lehetséges gazdasági növekedés. Ezen gondolatok sorába illeszkedve megvédi a Stabilitási és Növekedési Paktumot, tekintettel arra, hogy pillanatnyilag ez a legalkal-

² Lásd (Csaba 2003) és (Csaba 2004).

³ Egyes ötletek lásd (Zweyert és Goldschmidt 2005)

⁴ Az EU tagságnak, mint a változás motorjának, megvannak a maga határai. Lásd még (Csaba 2004).

⁵ Lásd még (Csaba 2004).

masabb eszköz a pénzügyi stabilitás elérésére a felemelkedő Európában (7. fejezet). A szerző megállapítja, hogy nincs ellentét a nominális és a reálkonvergencia között „az ellenkező állítások ellenére: a nominális konvergencia elérése lehet a legbiztosabb módja a reálkonvergenciának” (210. o.). Csaba úgy gondolja, hogy a közfinanszírozás egyensúly alapvető elv, és nem lehetséges az aggregált kereslet manipulálásán keresztül élenkíteni a gazdaságot (Magyarország 2001–2004 közötti tapasztalatai is azt mutatják, hogy ez a politika előbb-utóbb ikerdeficithez vezet⁶). Közel áll ehhez a logikához a szerzőnek az euró korai bevezetésével kapcsolatos álláspontja is, úgy gondolja, ez a lépés több haszonnal járna, mint költséggel. Az euró korai bevezetése nem csak a kockázatot és a tranzakciós költségeket csökkenti, de erősíti a gazdaságban a fegyelmezettséget és a bizalmat.

Negyediként, Oroszország (8. fejezet) és Kína (9. fejezet) gazdasági problémáinak részletes leírása is a posztzocialista periódus mélyebb, általános megértését és az európai problémáink jobb felismerését segíti. Az Oroszországról szóló fejezet ráadásul bemutatja egy olajfüggő gazdaság alapvető problémáit, részletes statisztikai információkat kínál az orosz fejlődésről. Hasonló összehasonlító szemszögből készült empirikus megközelítés található a teljes 1. fejezetben. Csaba szerint Kína fejlődését és egyben fejlődésének határait is meg lehet magyarázni a „piaci szocializmus” elméleti modelljével (aminek különböző formákban történő gyakorlati megvalósítása közé tartozik Szovjetunió a NEP idején (1921–1924), a későbbi hozraschet-modell, illetve Magyarország és Jugoszlávia is). Ennek következtében Csaba úgy gondolja, nincs rejtély Kína fejlődése körül, inkább egy jó lehetőség kínálkozik arra, hogy átgondoljuk a kínai modell határait. A gazdaság növekvő komplexitása miatt ez a modell előbb-utóbb belefut a saját természetes információs és tudásbeli korlátaiba.

Ötödik fontos eredményként, az utolsó két fejezetben Csaba két érdekes, összefoglaló esszé közöl, az egyiket a privatizációról és a piaci szabályozásról (10. fejezet), míg a másikat a növekedés és az intézmények kapcsolatáról (11. fejezet). Csaba itt indokolja azt az állítását, hogy a szabályozás különbözik az intervenciótól (az intervenció legtöbbször piactorzító hatású), és, hogy a modern gazdaságnak szüksége van magán- és állami szabályozásra. A magyar közgazdász könyvének utolsó fejezetében egyrészt a flexibilitás, másrészt pedig a hitelesség és a kiszámíthatóság közötti lehetséges választás különböző szempontjait mutatja be. A szerző érdeklődése afelé irányul, hogy az intézmények milyen mértékben helyettesíthetik a diszkrecionális politikai lépéseket, és, hogy milyen mértékben befolyásolják a növekedést az adottságok és a kultúra.

Teljes mértékben meg vagyok győződve arról, hogy Csaba László új könyve jelentős kísérlet az átmenet neoklasszikus elméleteinek túllépésére. Ezt maga a szerző is megerősíti könyve elején. Szerinte az új politikai gazdaságtan, „olyan megközelítés, ami a főáram analitikus hozzáállását kívánja egyesíteni az intézmények és a politikai lépések döntő szerepével” (13. o.), s ez az elmélet megadja azokat az alapvető módszertani eszközöket és fogalmakat, amelyeknek segítségével megbirkózhatunk az átmenet értelmezésével és a felemelkedő Európa problémáival. A kérdés az, hogy elegendő-e mindez?

Szerintem nem. Úgy gondolom, hogy Csaba és számos más közgazdász, mint Gérard Roland, Peter Murrell, Jill Saint Paul, Kornai János, stb., csak a kezdő lépéseket tették meg (még ha igaz is, hogy ezek az igazán döntő lépések). Mindazonáltal véleményem-

⁶ Lásd egy szintén magyar közgazdász Bokros (2004) tanulmányát.

nyem szerint egy integrált módszertan kidolgozása – ami összekapcsolja a gazdasági, politikai és ideológiai folyamatokat – még folyamatban van. A gazdaságtudományoknak eszköztárat kellene nyújtania különböző gazdasági és nem-gazdasági csoportok kialakulásának és viselkedésének, érdekeik sokféleségének (gazdasági, politikai, ideológiai, hatalommal kapcsolatos) elemzéséhez, a konfliktusok kialakulásának vizsgálatához, és annak tanulmányozásához, ahogyan e konfliktusok különböző (formális és informális) intézményi berendezkedésekhez, a jövedelem és vagyon elosztásának mechanizmusaihoz stb. vezetnek. Igaz persze, hogy – a Csaba László által nagyon jól ismert nemzetközi politikai gazdaságtan kiegészítéseként – számos kísérlet létezik a politikai és hatalmi folyamatok integrálására a neoklasszikus -kölség-haszon- elemzés eszköztárának különböző fokú alkalmazásával (többek között Gordon Tullok, Mancur Olson, Gary Becker, Jack Knight, Gene Grossman, Elhanan Helpman, Alberto Alesina), vagy az intézményi megközelítéssel (Douglas North, Vadim Padaev és Anton Oleinik, és Jaroslav Kuzminov et al.) illetve az osztrák iskola elméleteivel (Svetozar Pejovic, Enrico Colombatto)⁷. És mégis, a politikai és hatalmi folyamatok legtöbbször kívül maradnak a gazdaságtudományokon, és a jog, a szociológia, a politikatudományok és a társadalompszichológia kedvelt kutatási területei⁸ maradnak.

Csaba László könyve nagy előrelépés. A felemelkedő Európa újfajta elemzésének és egy új elméleti és módszertani vita kialakulásának kezdőpontjául szolgálhat.

Hivatkozások

- Bokros Lajos (2004): *Competition and solidarity*. Comparative Economic Studies, 46. sz., 193–220.
- Bourdieu, P. (1994): *Raisons pratiques. Sur la théorie de l'action*. Essais. Editions du Seuil, Párizs.
- Colombatto, E. (2001): *Was transition about free-market economics?* Journal des économistes et des études humaines, 11. évf. 1. sz., 63–76.
- Csaba László (2003): *Transition as development*. Post-Communist Economies, 15 évf. 1. sz.
- Csaba, László (2004): *Transition in and towards Europe: Economic development and EU accession of Post-Communist states*. Zeitschrift für Staats und Europawissenschaften, 2. évf. 3. sz., 330–350.
- Dallago, B. (2004): *Comparative economic systems and the new comparative economics*. The European Journal of Comparative Economics, 1. évf. 1. sz., 59–86.
- Grossman, G. – Helpman, E. (2001): *Special interest politics*. MIT Press, Cambridge.
- Kuzminov, J. – Radajev, V. – Jakovlev, A. – Jacin, E.: *Instituty: ot zaimstvovanija k vyraschivaniju. Opyt rossijskich reform i vozmoznosti kultivirovanija institutytskich izmenenij*. VSE, Moszkva.
- Knight, J. (2004, [1992]): *Institutions and Social conflict*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Murrell, P. (1995): *The Transition According to Cambridge*. JEL, 33. évf., 164–178.
- Oleinik, A., (2004): *A model of network capitalism: Basic Ideas and Post-Soviet Evidence*. JEI, 38. évf. 1. sz., 85–111.
- Olson, M. (2000): *Power and prosperity. Outgrowing communist and capitalist dictatorships*. Basic Books, New York.
- Pejovic, S. (2001): *After socialism: where hope for individual liberty lies*. Journal des économistes et des études humaines, 11. évf. 1. sz., 9–30.
- Pejovic, S. (2004): *The uneven of institutional change in Central and Eastern Europe: the role of culture*. Készült a „Justice and Global Politics” című konferenciára, 2004. október 21–24.

⁷ Példának okáért lásd: Olson (2000), Grossman és Helpman (2001), Pejovic (2001, 2004), Colombatto (2001), Knight (2004, [1992]), Oleinik (2004), Radajev (2005) munkáit.

⁸ Példaként lásd Bourdieu (1994).

Radajev, V. (2005): *Ekonomiszeskaja sociologija*. VSE, Moszkva.

Roland, G. (2002): *The political economy of transition*. Journal of Economic Perspectives, 16. évf. 1. sz., 29–50.

Zweynert, J.– Goldschmidt, N. (2005): *The two transitions in Central and Eastern Europe and the relation between path dependent and politically implemented institutional change*. HWWA, DP/314.